

Tıp tarihi açısından Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kuruluş dönemi etkinliklerine bir kitap bağlamında bakış: "Büyük Çocukların Beslenme Usülleri (1927)"*

Perihan Elif Ekmekçi¹, Berna Arda², Ahmet Aciduman³

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi ¹Tıp Tarihi ve Etik Doktora Öğrencisi, ²Tıp Tarihi ve Etik Profesörü, ³Tıp Tarihi ve Etik Doçenti

SUMMARY: Ekmekçi PE, Arda B, Aciduman A. (Department of Medical History and Ethics, Ankara University Faculty of Medicine, Ankara, Turkey). A glance at the establishment period activities of the Child Protection Institution in terms of medical history in the context of a book: "Methods for Childhood Nutrition (1927)". Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2012; 55: 57-69.

The manual entitled "Methods for Childhood Nutrition" was published in 1927 by the Child Protection Institution in the Arabic alphabet before the alphabet reform. The manual is part of a series of manuals addressing mother and child health care. Before the presentation of the manual, which has been translated into the Latin alphabet, it will be helpful to examine that period's demographic and social structure as well as the prominent health care problems and social welfare services of the time. Thus, the first part of the article addresses (1) the health infrastructure during the decade including 1927 when the manual was published; (2) the prominent health care problems and the services provided; and (3) the establishment and objectives of the then-designated "Himaye-i Etfal Cemiyeti" (Turkish Association for Protection of Children), now the Child Protection Institution. This part primarily addresses the general health care problems and steps taken toward their resolution between 1920 and 1930. Following this general framework, the position within the circumstances of that period and the establishment objectives of the current Child Protection Institution, which published the "Methods for Childhood Nutrition" manual, will be explained. Thereby, the manual, which will be presented in the Latin alphabet, will be depicted clearly in terms of its place in this stage of history and the meaning attributed to it.

Key words: child health, Turkish Association for Protection of Children, Methods for Childhood Nutrition.

ÖZET: "Büyük Çocukların Beslenme Usülleri" adlı kitapçık, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından, 1927 yılında, harf devriminden önce yayımlanmıştır. Bu kitapçık, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun anne ve çocuk sağlığına yönelik olarak hazırladığı bir dizi içinde yer almaktadır. Kitapçığın günümüz abecesine dönüştürülmüş sunumuna geçmeden önce, o günün demografik, sosyal yapısına ve önde gelen sağlık sorunları ile sağlık ve sosyal yardım hizmetlerine bakmak faydalı olacaktır. Bu nedenle, makalenin ilk bölümünde, kitapçığın yazılmış olduğu 1927 yılının içinde yer aldığı on yılın sağlık alt yapısına, önde gelen sağlık sorunlarına ve sunulan hizmetlere ve o zamanki adıyla "Himaye-i Etfal Cemiyeti"nin (Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu) kuruluşu ve hedeflerine değinilecektir. Bu bölümde öncelikle, 1920- 1930 yılları arasındaki genel sağlık sorunları ve çözüme yönelik adımlardan söz edilecektir. Bu genel çerçeveye çizildikten sonra, "Büyük Çocukların Beslenme Usülleri" adlı kitapçığın basılmasını sağlayan bugünkü adıyla Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, o günün koşulları içinde tablonun neresinde yer aldığı, hangi ihtiyaca yönelik olarak kurulduğu anlatılacaktır. Böylece, günümüz abecesine dönüştürülmüş hali sunulacak kitapçığı, tarihin akışı içerisinde, nerede karşımıza çıktığı ve yüklendiği anlam daha açık olacaktır.

Anahtar kelimeler: çocuk sağlığı, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, çocukların beslenmesi.

*Bu makale 12 Mayıs 2011 tarihinde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda yapılan tıp tarihi semineri'ne dayanmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, uzun yıllar devam etmiş olan savaşların, yetersiz sağlık personelinin, maddi imkânsızlıkların, göçlerin, lojistik ve alt yapı yetersizliklerinin yol açtığı pek çok sağlık sorunu yaşanmaktaydı. Bulaşıcı hastalıkların başını çektiği bu sorunlar içerisinde, anne ve çocuk hastalıkları önemli bir yer işgal etmekteydi. Bebek ölümlerinin yüksek olması, savaşlar nedeniyle kimsesiz çocuklarının sayısının artmış olması, bulaşıcı hastalıkların yaygınlığı çocuk sağlığı konusundaki sorunları daha da derinleştirmekteydi. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocuk sağlığı politikaları çok önem kazanmış ve çocuk sağlığı hizmetlerine diğer sağlık hizmetleri arasında özel önem verilmiştir.

Çocuk sağlığı alanında atılan ilk adımlardan sayabileceğimiz 1. Milli Türk Tıp Kongresi, 1-3 Eylül 1925'de Cumhurbaşkanlığı Atıf Paşa binasında toplanmış ve yeni Cumhuriyet'in karşı karşıya olduğu temel sağlık sorunlarının tanımlanması ve çözüm önerilerinin tartışılması bakımından oldukça önemli bir platform olmuştur.

Bu Kongrede Müderris Doktor Asaf Derviş Paşa ve Doktor Hamid Osman tarafından sunulan, "Süt Çocuklarında Ölüm" adlı bildirge de, Osmanlı Devleti'nin sağlık hizmetlerinin yetersizliği sonucu, nüfusun günden güne azaldığı, her 1000 doğumdan 355'inin 15 yaşına kadar öldüğü, bu ölümlerin tahminen yarısının da ilk bir yılda olduğu ifade edilmektedir. Çocuk ve bebek ölümlerinin temel nedeni olarak, çocukların ve bebeklerin hatalı yöntemlerle beslenmesi öne sürülmüştür. Çözüm önerileri olarak, Sağlık Bakanlığında çocuk ölümlerine karşı bir şube açılması, Büyük şehirlerimizde ve İstanbul'da doğum evleri ve çocuk hastanelerinin çoğaltılması, ebe ve hasta bakıcı yetiştirilmesi, çocuk ölümleri ile ilgili mücadele cemiyetlerinin kurulması, tabiplerin çocuk hastalıkları konusunda eğitilmesi öne sürülmüştür.¹

Dönemin Sağlık Bakanı Refik Saydam, konuya hassasiyetle eğilmiş ve çözüme yönelik uygulamaları hayata geçirmiştir. Bu dönemdeki önemli bir uygulama Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çocuk sağlığını korumak amacıyla, nüfusu on bini aşan belediyelerin "süt çocuğu muayene ve müşavere evleri"

adı ile dispanserler açılması yükümlülüğünü getirmiş olmasıdır. Ancak Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 162. Maddesinde öngörülen bu dispanserler maddi sıkıntılar nedeniyle sadece İstanbul'da Beşiktaş, Edirne Kapı ve Üsküdar'da olmak üzere sadece üç adet açılabilmiştir. Bu dispanserlerde sağlam çocukların büyüme ve gelişmeleri izlenmekte, çocuklarda meydana gelmesi muhtemel hastalıkların kontrol ve tedavileri yapılmaktaydı.^{2,3}

Çocuğa yönelik sağlık hizmetleri arasında yer alan bir diğer önemli uygulama, aşılama faaliyetleridir. Çocuklara yönelik koruyucu hizmetler arasında önceliğe sahip olan aşılama çalışmaları, her ne kadar bu yıllarda başlamış olsa da bu konu ile ilgili asıl önemli atılımı gözleyebilmek için 1961 yılında çıkan 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun'u beklemek gerekmiştir. Buna rağmen, Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün aşı ve serum üretme kapasitesinin arttırılması, bu alanda, ihtiyaç duyulandan da fazlasının üretilir hale gelmesi, ileriki yıllarda sağlanan başarılı aşılama uygulamalarında önemli olmuştur.³

Anılan bu koruyucu sağlık hizmetlerinin yanı sıra, tedavi edici sağlık hizmetlerinde de ilerlemeler sağlanmaya çalışılmıştır. Selçuklular devrinde, zamanın en iyi tıp merkezleri olarak hasta bakımı ve tedavisi yapan kurumlar, Osmanlı Devleti tarafından özenle korunmuş, birçok Anadolu kentinde bunlara ilave şifa medreseleri kurulmuştur. Ancak bu hizmetler, Osmanlı'nın gerileme döneminde zayıflamış, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ise genel olarak tüm sağlık hizmetleri ile beraber yataklı tedavi kurumları da ihmal edilmiş, insan gücü ve donanım olarak çağın oldukça gerisinde kalmıştı. Dolayısıyla, çocuk hastalıklarına yönelik tedavi hizmetleri bu genel tablo ile uyumlu olarak oldukça kötü durumdaydı.^{2,3}

Cumhuriyetten önce, çocuk sağlığı ve hastalıkları konusunda hizmet veren tek yataklı kurum Şişli Etfal Hastanesi idi. Şişli Etfal Hastanesi dışında, 86 sağlık kuruluşundaki toplam 6437 yatağın sadece 150 kadarı çocuklara ayrılmıştı.^{4,5} İzmir (1946), Ankara Dr. Sami Ulus (1950), Manisa Moris Şinasi Uluslar arası Çocuk Hastanesi (1970) gibi, çocuk hastalıkları ihtisas hastanelerinin açılması veya Bakanlığa devri ise ancak on yıl sonra mümkün olabilmıştır.²

Çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi için, ilk olarak 1921'de Ankara'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından "Çocuk Hastalıkları Muayenehanesi" açılmıştır. Diğer taraftan, 1800'lü yılların ikinci yarısında hizmete başlayan Gureba Hastanesi, 1924'de Ankara Numune Hastanesi adını almış ve elli yatak kapasitesine kavuşmuştur. Bu hastanede, yatak sayısı arttırılınca çocuk doktoru kadrosu ilk eklenen kadrolardan biri olmuştur. Bu tarihlerde İstanbul Tıp Fakültesinde 10 yataklı bir çocuk hastalıkları servisi açılmıştır. Bunların yanı sıra, özel idareler ve vilayetlerin bütçeleri ile idare edilen Devlet Hastanelerinin ıslahına başlanmış ve bu hastaneler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca devralınmıştır. İstanbul Haseki Hastanesi 1924 yılında çocuk poliklinik hizmeti başlatmış, 1927 yılında 10, 1950 yılında ise, 50 yataklı servise kavuşmuştur.⁴

Tüm bu çalışmaların yanı sıra, Bakanlık tarafından doğum ve çocuk bakımevleri kurulmaya başlanmış, böylece doğumdan sonraki ilk aylarda çocuğun bilinçli bir bakım alabilmesinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için 1925 yılında Ankara ve Konya'da, 1929 yılında Adana, Çorum, Erzurum, Kars ve Malatya'da, 1931 yılında Balıkesir'de Doğum ve Çocuk Bakımevleri açılmıştır. 1950 yılında 13, 1972 yılında 24 adet Doğum ve Çocuk Bakımevi'ne ulaşılmış, ayrıca mevcut olanların yatak kapasiteleri de ihtiyaca göre arttırılmıştır.²

Himaye-i Etfal Cemiyeti

Devlet tarafından yaşama geçirilen tüm bu uygulamalar genel olarak çocuk sağlığına odaklanmıştır. Ancak "kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar" sorunu, diğer çocuk sağlığı sorunlarının daha ağır bir biçimde yaşandığı bir küme olarak varlığını sürdürmektedir. Gerek Osmanlının son döneminde süren savaşlar gerek Kurtuluş Savaşı, gerekse Balkan Savaşı'ndan beri devam eden ve Kurtuluş Savaşı ile daha ağırlaşan muhacir sorunu, "kimsesiz çocukların" sayısını hızla arttıran ve sorunlarının acilen çözülmesini gerektiren bir durum yaratmıştır. Bu yıllardaki bebek ve çocuk ölüm oranlarının yüksekliği, ailesi tarafından sahiplenilen çocukların dahi ölüm riskinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu

durum kimsesiz ve korumasız kalmış çocukların yaşama ve sağlıklı olma olasılıklarının ne kadar az olduğunu gözler önüne sermektedir. Yukarıda bahis edilen kurumlar, o dönemin iyi niyetli girişimleri olarak görülse de bu büyük sorunu çözmekte yetersiz girişimler olarak kalmışlardır.³

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulması bu açıdan önemli bir adım olmuştur. Bu kurum, korunmaya, yardıma muhtaç çocuklara verilen sosyal hizmetlerin organizasyonu ve düzenlenmesi amacıyla 1921 yılında "Himaye-i Etfal Cemiyeti" adı ile hayata geçmiştir.³

Himaye-i Etfal Cemiyet-i Umumiyesi Nizamname-i Esasisi'nde ve ilgili yönetmeliklerde, kurumun faaliyet alanları ve hedefleri kısaca şu şekilde özetlenmektedir;

- Evleneceklerin beden ve ruhça denk olmaları lüzumunu telkine çalışmak,
- Gebelik ve çocuk bakımını öğretecek yayınlar hazırlamak,
- Çocuk bakım kursları açmak, çocuk bakım hemşireleri yetiştirmek,
- Doğum evleri açmak, doğum sonrası bebek bakımı için ana bakımevleri açmak,
- Yoksul ve emzikli annelere gıda ve giyecek sağlamak, bu amaçla aşevleri kurmak,
- Yoksul anne ve çocuklar için ücretsiz banyolar inşa etmek,
- Hasta ve muhtaç anne ve bebekleri için süt damlaları kurmak,
- İşe giden annelerin bebek ve çocuklarına bakmak için bakımevleri kurmak, çocuklar için yuvalar kurarak onlara bakıp büyütme,
- Çocuk poliklinikleri, hastaneleri, prevantoryum ve sanatoryumları açmak, ihtiyaç sahiplerine ücretsiz ilaç sağlamak,
- Fakir öğrenciler için okul gereçlerini temin etmek,
- Tatillerde çocukların fiziksel ve ruhsal eğitimlerini sağlamak amacıyla kamplar kurmak, çocuk oyun bahçeleri kurmak,
- Çocuk tiyatrosu, sinema ve benzeri yerleri açmak, çocuk kitapları ve okuma odaları açmak

- Velisiz ve vasisiz çocukların mahkemelerde haklarını savunmak,
- Çocuk mahkemeleri, çocuk ıslahevleri açılmasını sağlamak,
- Çalışabilecek çocukları uygun işlere yerleştirmek,
- Çocuk ölümlerini azaltmak için tedbirler almak,
- Çocuk düşürmeyi önleyici tedbirler almak,
- Yardıma ve korumaya muhtaç çocuklar için bir sigorta fonu oluşturmak^{6,7}

Mevzuatta yer alan bu maddeler incelendiğinde, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin, anne- çocuk sağlığının her alanında etkin bir iyileşmeyi hedeflediği görülmektedir. Şüphesiz bu hedefler oldukça yüksek işgücü ve maliyet gerektirmektedir. Bu nedenle, dönemin imkânları göz önüne alındığında, bu hedeflerin birçoğuna ulaşmak pek de mümkün görülmemektedir. Ancak kurumun faaliyetleri incelendiğinde, durumun hiç de sanıldığı gibi olmadığı anlaşılmaktadır.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, kuruluşundan hemen sonra, Ankara'da Hacıbayram caddesinde, eski bir binada hasta çocukları muayene ve tedaviye başlamıştır. Ankara muhtarlarının ve halkın yardımlarıyla, kısa zaman içinde bin beş yüz çocuğa güvenli ikamet, giyim ve iye temin edebilir hale geldiği bilinmektedir.⁶

Kuruluşundan bir yıl sonra, 1922 yılında muayene, tedavi ve para yardımlarının yapıldığını görüyoruz. 1923 yılında yiyecek yardımına öncelik verilmiş, 1924 yılında süt dağıtımı işine başlanmış, 1925 yılından itibaren de yiyecek, doğum yardımı, okul malzemeleri dağıtımı yapılmaya başlanmıştır. 1927 yılında kurum banyoları açılmış, 1928 yılından itibaren oyun bahçeleri oluşturulmaya başlanmıştır.

1941 yılında kurum başkanı Fuat Umay'ın yaptığı bir konuşmada, 700 şubenin 427'sinden gelen verilere göre, 20 sene içinde 2.334.168 çocuğa süt ve sıcak yemek, 1.135.822 çocuğa giysi sağlanmış, muayene ve tedavi hizmeti verilmiş ve okula gönderilmiştir. Bu yıllar içinde, bir çocuk bakıcı okulu, üç doğumevi, iki anaokulu, beş pansiyon, dört diş muayenehanesi, dört yüzme ve kum havuzu, iki dispanser, on

bir süt damlası, iki sinema, iki sıhhat müzesi, on bir çocuk okuma evi, otuz dokuz çocuk yuvası, elli beş çocuk bahçesi, yetmiş sekiz aşevi kurulduğu ifade edilmektedir.^{6,8}

Tüm bu faaliyetlerin yanı sıra yayın faaliyetleri de yapılmaktadır. O günün koşullarında oldukça kapsamlı bir yayın politikası izleyen kurum, edebi eserler, anne-çocuk sağlığına yönelik kitaplar ve dergiler gibi eserler yayınlamıştır.

Edebi eserler arasında, Ezop Hikâyeleri, Pollyanna, Mektep Çocuğu gibi çeviri eserler çoğunluktadır. Dergi yayıncılığı alanında da oldukça aktif bir politika izlenmiştir. Örneğin Ana Dergisi, çocuk sağlığı ve gelişimi ile ilgili yazıların yanı sıra, aile terbiyesi, spor, moda, el işleri gibi konuların işlendiği bir dergidir. Ayda bir kez yayınlanan Ana Dergisi'nin tirajı 6.000 civarında olup en son sayısı Mart 1942 Cilt: 3 No: 50 olarak görülmektedir. Bu derginin dışında haftalık olarak yayınlanan ve tirajı 38-40 bin civarında olduğu kaydedilen Çocuk Mecmuası da vardır. Çocuk, Çocuk ve Yuva, Gülbüz Türk Çocuğu, Türk Kadını, Çocuk Haftası dergileri diğer süreli yayınlardır. Kurumun kendini tanıtmak amacıyla zaman zaman yabancı dilde broşür yayını yaptığı da bilinmektedir.^{6,9} Bu yayına konu olan kitapçığın da içinde yer aldığı seri, ana ve çocuk sağlığına yönelik olarak on tanedir. Bunlardan "Dişlerimizi niçin temizleriz?" adlı kitap daha önce bu makeleye konu edilmiştir.¹⁰

- Memedeki çocuk nasıl beslenir?
- Hasta çocuk bakımı ve bulaşıcı hastalıklar
- Çocuklarda ishal ve inkibaz
- Hamile kadınlara öğütler; kadınların hamilelik sırasında dikkat etmesi gereken hususlar
- Çocuklarda kemik hastalığı
- Sıtma hastalığı
- Çocuk ruhu ve bedeni bünyesi
- Annelere nasihat
- **Büyük çocukların beslenme usulleri**

Türkiye

Himâye-i Etfâl Cem'iyeti

Hıfz-ı sıhha ve Neşriyyât Şu'besi

numero:10

BÜYÜK ÇOCUKLARIN BESLENME USÛLLERİ

Muharriri: Doktor Ali Vâhid

Resimli Ay Matbaası - Türk Limited Şirketi

İstanbul 1927 [kapak]

Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir?

Hasta Çocuğun Bakımı ve Bulaşıcı Hastalıklar

Çocuklarda İshâl ve İnkıbâz

Çocuklarda Kemik Hastalığı

Annelere Nasihat

Büyük Çocukların Beslenme Usûlleri

Dişlerimizi Niçün Temizleriz?

Isıtma Hastalığı

Türkiye Himâye-i Etfâl Cem'iyeti

çocuk külliyâtı

neşriyyâtından ba'zıları:

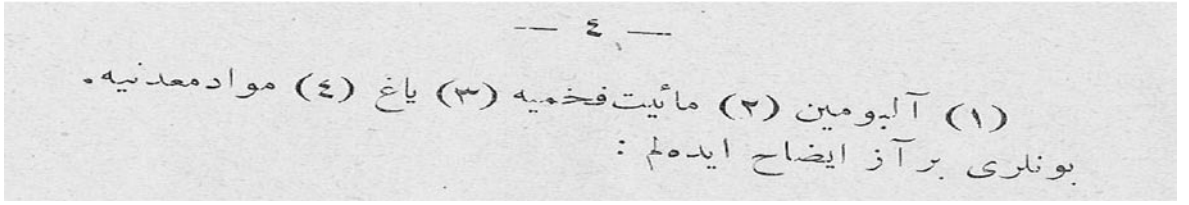
Büyük çocukların beslenme usûlleri

Üç yaşından sonra çocuklar nasıl beslenir?

Süt çağını geçüb de yimek yiyecek hâle gelen çocukların beslenmesini mütâlaadan evvel gıdâ nâmı altında yinilen şeylerin ne olduğunu münhasıran görelim:

Tagaddî ne dimek?

Efâl-i hayâtiyye netîcesi, gerek insânların ve gerek hayvânların vücûdlarında daimî sûretde bir zâiyât vardır. Bu zaiyâtı telâfi için de daimî sûretde hâricden bir takım mevâdd vücûda idhâl olunur.

- (1) "albumin (2) mâ'iyyet-i fahmiyye (karbonhidrat) (3) yağ (4) mevâdd-ı ma'deniyye (mineral maddeler)"

"Eyi beslenmiş, gürbüz, sıhhatli, neş'eli bir yavru
[Keza, bir nev' şeker munkalib olur. İşte buna (hazm) dinür]"

قالورى

قالورى ديمك بىر كيلو ماء مقطر ك صفر درجه دن بىر درجه يه
ترفيى ايچون ايجاب ايدن مقدار حرارت ديمكدر .
كرك آلومينلوك وكرك مائيت فخميه ايله ياغلر ك احتراق دن
متولد وجودده بىر حرارت حصوله كلكدهدر . بو حرارت ده
قالورى ايله اولچولمكدهدر . اساسات غذا ئيه نك حصوله كتىردىكى
قالورى بروجده آتىدر :

برغرام آلومين : 4 قالورى
برغرام مائيت فخميه : 4 قالورى
برغرام ياغ : 9 قالورى
حصوله كتىرر .

“Kalori demek bir kilo ma’-i mukattarin sıfır dereceden bir dereceye terfî’i içün icâb iden mîkdâr-ı harâret demekdir.

Gerek albuminlerin gerek mâ’iyyet-i fahmiyye ile yağların ihtirâkından mütevellid ve vücûdda bir harâret husûle gelmektedir. Bu harâret de kalori ile ölçülmektedir. Esâsât-ı gıdâ’iyyenin husûle getirdiği kalori ber-vech-i âtîdir.

Bir gram albumin: 4 kalori

Bir gram ma’iyyet-i fahmiyye: 4 kalori

Bir gram yağ: 9 kalori

husûle getirir”

يۇمۇرطە : يۇمۇرطە نك بياضى تماماً البوميندن مىر كىدر .
صاريسى ايسه البومين ، ياغ وله سيتين دينيلن فوسفورلى بىر
مادده دن عبارتدر كه له سيتين نشوونما ايچون چوقمهم بر ماده در .
كذا يۇمۇرطە ده ويتامين ده مېذولا موجوددر . بو اعتبار ايله
يۇمۇرطە چوققلر ك اك مكمل بىر غذا سىدر .

“Yumurta: yumurtanın beyâzı tamamen albuminden mürekkebdır (albuminden oluşmuştur). Sarısı ise albumin, yağ ve lesitin denilen fosforlu bir mâddeden ‘ibarettir ki lesitin neşv ü nema (gelişme) içün çok mühim bir mâddedir. Kezâ, yumurtada vitamin de mebzûlen (bol) mevcûddur. Bu ‘itibâr ile yumurta çocukların en mükemmel bir gıdâsıdır.”

میوه‌لر

میوه‌لر اوچ صنفدر : برنجیسی شکرلی میوه‌لردر که مائیت
فیخمیه‌سی چوق فقط مواد البومینییه‌سی هیچ یوق کبدر .
بونوع میوه‌لر ملین ومدردردر . سلولوزی آز اولدیغندن
چوجوقلر چابوق هضم ایدرلر .

“Meyveler

Meyveler üç sınıftır: birincisi şekerli meyvelerdir ki mâ'iyyet-i fahmiyyesi çok fakat mevâdd-ı albuminiyyesi hiç yok gibidir. Bu nev' meyveler müleyyin (yumuşaklık verici) ve muderrirdir (idrâr sökücü). Sellülozu az olduğundan çocuklar çabuk hazm iderler.”

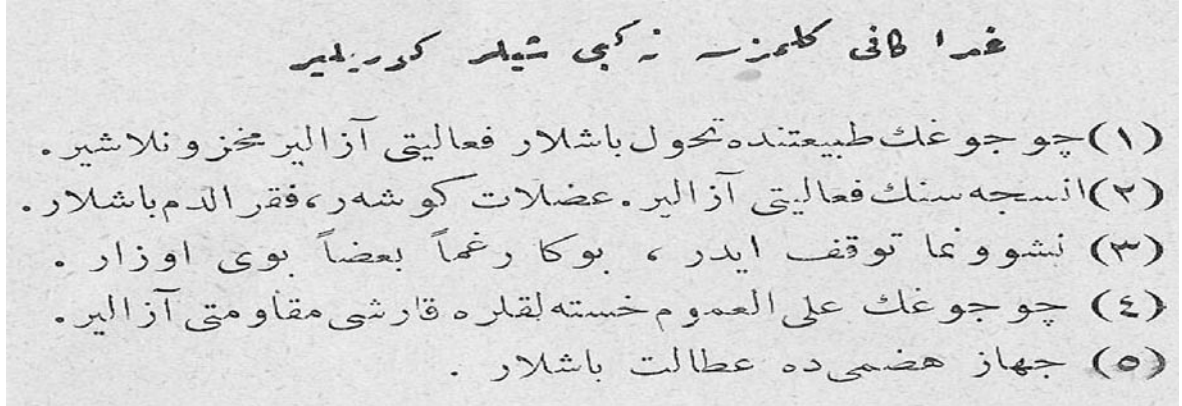
اغزیه‌نک اغیوطی

بعض غدالرك دیکر لرله بولندقلری وقت قابلیت هضمیه‌لری
آرتار بعضیلرینک ده بالعکس آزالیر . مثلاً یمک اثناسنده ایچیلن
سوت دیکر غدالرك قابلیت هضمیه‌سنی آزالیر . شو حالده یمک
اثناسنده صویرینه سوت ایچمک فنا براعتیادددر . کذا یاغلر
آتک قابلیت هضمیه‌سنی تنقیص ایدر بناءً علیه الک ای اتیمکلری
اسقارهلرددر . اکرات ایله برابر سوت ایچیلیرسه عصارة معدویه
درحال تناقص ایدر و هضم کوچله‌شیر . اونلر یاغلر ایله چوق
ای ائتلاف ایدرلر اونلر یاغک هضمی تسهیل ایدرلر . یهورطه‌نک
هضمی اکمک تزئید ایدر ، یهورطه طاتیلیر ، پانديسیانیا ،
تربیه‌لی شهریه و پرنچ چوربالری اون حوالری سهل الهضم غدالردندر .
شکرلر مواد البومینییه و یاغلرک قابلیت هضمیه‌لرینی تزئید
ایده‌لر شکرلر آیریجه‌ده یاغلرک وجودده احتراق تامنی تأمین
ایتدکلرندن خورطاتیلیر الک ای غدالردن معدودددر . بواعتبار

“Agdiyenin Ahlâtı

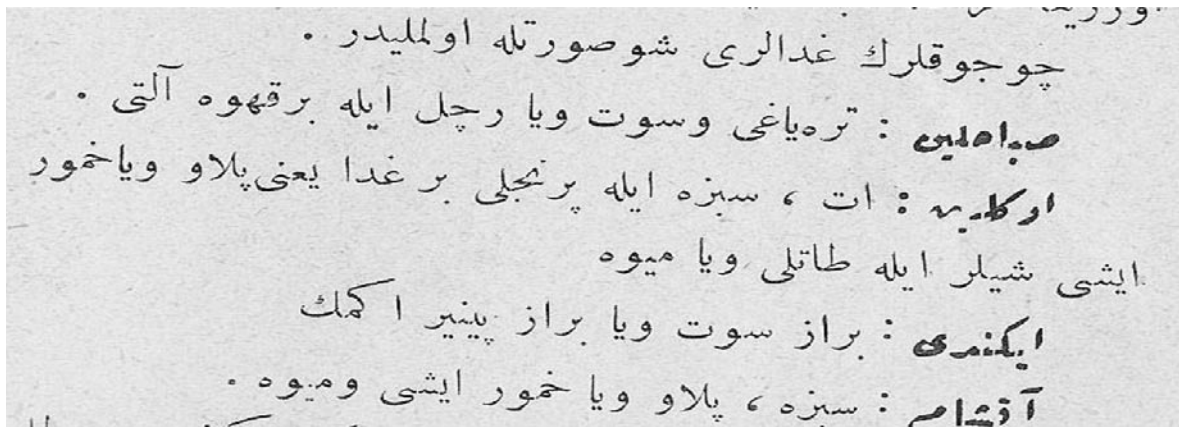
Ba'z gıdâların diğerleriyle bulundukları vakt kâbiliyyet-i hazmiyyeleri (sindirim yeteneği) artar. Ba'zılarının da bi'l-'akis azalır. Meselâ yemek esnâsında içilen süt diğer gıdâların kâbiliyyet-i hazmiyyesini azaltır. Şu hâlde yemek esnâsında su yerine süt içmek fenâ bir itiyâddır (adet). Kezâ yağlar etin kâbiliyyet-i hazmiyyesini tenkîs ider (azaltır). Binâen-aleyh en iyi et yemekleri ıskaralardır (ızgalalardır). Eğer et ile beraber süt içilirse usâre-i mideviyye (mide öz suyu) derhâl tenâkus ider (azalır) ve hazm güçleşir. Unlar yağlar ile çok iyi itilâf

iderler (birleşirler). Unlar yağın hazmını teshîl iderler (kolaylaştırırlar). Yumurtanın hazmını ekmek tezyîd ider (arttırır). Yumurta tatlıları, pandispanya, terbiyeli şehriye ve pirinç çorbaları un helvaları sehlü'l-hazm (kolay sindirilen) gıdâlardandır. Şekerler mevâdd-ı albuminiyye ve yağların kâbiliyyet-i hazmiyyelerini tezyîd iderler (arttırmırlar). Şekerler ayrıca da yağların vücûdda ihtirâk-ı tâmmını (tam olarak yanmalarını) te'mîn itdiklerinden (sağladıklarından) hamur tatlıları en iyi gıdâlardan ma'dûddur."

"Gıdâ kâfî gelmezse bu gibi şeyler görülür

- (1) Çocuğun tabiatında tahavvül (değişim) başlar. Faaliyeti azalır, mahzûnlaşır.
- (2) Ensicesinin (dokularının) faaliyeti azalır. Adalât (adaleler, kaslar) gevşer, fakr-üd-dem (anemi) başlar.
- (3) Neşv ü nemâ tevakkuf ider (durur), buna rağmen bazen boy uzar.
- (4) Çocuğun ale-l-umûm (genele ait) hastalıklara karşı mukâvemeti (dayanıklılığı) azalır.
- (5) Cihâz-ı hazmîde (sindirim organlarında) atâlet (tembellik) başlar."

"Çocukların gıdâları şu sûretle olmalıdır.

Sabahleyin: tereyağı ve süt veya reçel ile bir kahvealtı.

Öğleyin: et, sebze ile pirinçli bir gıdâ ya'nî pilav veya hamur işi şeyler ile tatlı veya meyve

İkindi: birâz süt veya birâz peynir ekmek

Akşam: sebze, pilav veya hamur işi ve meyve."

آلومین	مواد غذایی	مواد غذایی	فشاری	ملاحظات
۰.۷۹	۴.۴۳	۰.۰۲	۱۲.۵	انگشتار
۱.۳۴	۴.۷۷	۰.۱۷	۲۶.۵	پطلیجان
۱.۵۰	۷	۰.۵۰	۳۴	بامیه
۰.۳۵	۲.۰۸	۰.۶۰	۲۳.۶	قیاق
۱.۲۵	۴.۷۰	۰.۳۳	۲۷	قرمز طومانس
۲۳.۱۵	۵۲.۶۷	۱.۸۹	۳۲.۸	برلیه
۲۵.۹۵	۶۲.۸۴	۱.۹۴	۳۲.۱	مرچک
۲۵.۳۲	۴۸.۳۳	۲.۶۸	۳۱.۸	فصولیه
۲۸.۶۲	۵۵.۶۰	۵.۲۵	۳۵.۲	نخود
۳۴.۹۰	۵۱.۱۳	۲.۲۰	۳۳.۲	قوری بقاله
۰.۷۶	۸.۴۰	۲۴.۴۸	۱۵.۹	زیتون دانه سی
۰.۳۶	۱۲.۰۵	۰.۰۱	۵.۱	الما
۰.۳۶	۱۱.۸۰	۰.۰۰	۵.۰	آرمود
۰.۷۸	۱۱.۰۷	۰.۰۲	۵.۲	ارپک
۰.۶۷	۱۲	۰.۰۲	۵.۲	کراز
۰.۶۵	۱۱.۶۵	۰.۰۰	۵.۰	شمالی
۰.۴۹	۱۱.۰۴	۰.۴۷	۴.۷	قیضی
۰.۵۹	۱۱.۳۲	۰.۶۹	۶.۹	اوزوم
۰.۶۷	۱۲	۰.۵۲	۵.۲	ویشنه
۰.۵۴	۷.۷۴	۰.۳۴	۳.۴	چیلک

	Albumin	Mâ'iyet-i Fahmiyye	Mevâdd-i Şahmiyye	Kalori	Mülâhazât
Enginar	0.79	4.43	0.02	12.5	
Patlıcan	1.34	4.77	0.17	26.5	
Bâmya	1.50	7	0.50	34	
Kabak	0.35	4.08	0.60	23.6	
Kırmızı tomates	1.25	4.70	0.33	27	
Bezelye	23.15	52.67	1.89	328	
Mercimek	25.95	62.84	1.94	341	
Fasulye	25.32	48.33	2.68	318	
Nohûd	28.62	55.60	5.25	352	
Kuru bakla	34.90	51.13	2.20	332	
Zeytûn tanesi	0.76	8.40	24.48	159	
Elma	0.36	12.05		51	
Armud	0.36	11.80		50	
Erik	0.78	11.07		52	
Kiraz	0.67	12		52	
Şeftâli	0.65	11.65		50	
Kayısı	0.49	11.04		47	
Üzüml	0.59	11.32		69	
Vişne	0.67	12		52	
Çilek	0.54	7.74		34	

Tartışma

Kurtuluş savaşının son yıllarında bir yandan düşmanla çarpışmalar devam ederken, diğer yandan TBMM'nin kurulması, kurtuluşa, bağımsızlığa ve aydınlık geleceğe olan inancın bir göstergesidir. Bu inanç Kurtuluş savaşı zaferinden sonra, Cumhuriyet'in ilanı ve yeni yönetim düzeninin gereği olan kurumların oluşturulmasında temel motivasyonu oluşturmuştur. Osmanlının son dönemlerindenki ihmaller ve uzun yıllar devam eden savaşlar nedeniyle, pek çok hizmet alanı gibi sağlık alanı da oldukça ihmal edilmişti. Bunun sonucunda, bulaşıcı hastalıklar çok yaygınlaşmış, anne ve çocuk ölümleri yüksek oranlara ulaşmıştı. Yeni Cumhuriyet'in sağlıklı ve güçlü bir nesile ihtiyacı vardı. Bu nedenle Dr. Refik Saydam önderliğinde bir seferberlik başlatılmış, tüm sağlık personeli var gücü ile çalışmaya başlamıştır. Bu seferberlik içinde, sağlık sistemi dışındaki bazı kurumlar da görev almışlardır.

Himaye-i Etfal Cemiyeti bu kurumların önde gelenleri arasında sayılabilir. Kimsesiz çocukların, önde gelen toplumsal sorunlardan birisini oluşturduğu bu dönemde, söz konusu

kurumun üstlendiği bu misyon oldukça önemliydi. Ancak kurum, sadece kimsesiz çocukların bakımı ve yetiştirilmesi görevini değil, evlenecek çiftlerin eğitiminden başlamak üzere, gebelik, doğum, bebek bakımı, bebelere süt temini, çocukların okullandırılması ve kültürel gelişimlerinin sağlamak gibi çok geniş bir yelpazede hizmet vermeyi hedeflemiştir.

Kurumun faaliyetleri incelendiğinde, tüm olanaksızlıklara rağmen, bu hedeflerin pek çoğuna ulaştığını görebiliyoruz. Hedeflerine ulaşmak için kullandığı araçlardan birisi de yayın faaliyetleridir. Yayın faaliyetleri, o dönemdeki pek çok kuruluş için vazgeçilmez bir faaliyet alanı olarak görülmekteydi. Yeni Cumhuriyet ile kurulan pek çok kurum, toplum için yeni oluşumlardı. Bu kurumların toplum tarafından kabul edilmesi, benimsenmesi ve güvenilmesi için kendi düşünce, öğreti ve vizyonlarını anlatmaları gerekiyordu. İşte yayın faaliyetleri bu görevi yerine getirebilmek amacıyla kullanılmaktaydı. Başka bir deyişle, "yayın kurum ile halkı birbirine yaklaştıran bağı örmekteydi".¹⁰ "Büyük çocukların beslenme usulleri" adlı kitapçık, kısaca çerçevesini çizmeye çalıştığımız bu sosyal ve tarihsel fon üzerinde yazılmıştır.

Kitapçığın okur kitlesi, anneler ve çocuk bakımı ile yükümlü kişilerdir. Kitapçık okuyucu kitlesine seslenirken, oldukça yalın anlaşılır bir dil kullanmış, sadece bir takım beslenme kurallarını anlatmakla kalmamış aynı zamanda bunların bilimsel dayanaklarından da bahsetmiştir. Kitapçığın son sayfalarında yer alan tablolar, sofralarda en sık rastlanan gıdaların içerikleri ve kalori değerlerini içermektedir. Böylece, bu kitapçığı okuyanların çocuk beslenmesi hakkında kapsamlı bilgi edinmesine imkan sağlanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Özaydın Z. Büyük Önder Atatürk'ün Himayelerinde Yapılan 1. Milli Türk Tıp Kongresi. Tıp Tarihi Araştırmaları, 1998; (7): 220-240.
2. Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl. Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları Yayın No: 422. 1973:29-39, 139-144, 249-259, 317-327.
3. Arda B. Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikalarında Çocuğun Yeri, Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal çocuk Kültürü Kongresi. Ankara 1999: 446-454.
4. Cin Ş. Cumhuriyetimizin 75. Yılında Pediatri Tedavi Hizmetlerinde Gelişmeler Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara, 1999: 359-365.
5. Yıldırım N. Hastane Tarihimizin Kutup Yıldızı Hamidiye Etfal Hastanesi İstanbul, 2010: 119-123.
6. Çavuşoğlu T. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk:1920-1983 Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara, 1999: 462-481.
7. <http://www.shcek.gov.tr/himaye-i-etfalin-kurulusu-sirasinda-ulkenin-sosyo-ekonomik-durumu.aspx> 15. 4. 2011 tarihinde erişim sağlanmıştır.
8. Sarıkaya M. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 2007; (34): 321-338.
9. [http://www.shcek.gov.tr/himaye-i-etfal-yayinlari-\(1929-1930-1931.aspx\)](http://www.shcek.gov.tr/himaye-i-etfal-yayinlari-(1929-1930-1931.aspx)) 15.4.2011 tarihinde erişim sağlanmıştır.
10. Acıduman A, Arda B Türkiye Himâye-i Etfâl Cem'iyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) yayınlarından 1927 tarihli bir kitapçık: Dişlerimizi niçin temizleriz? Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2008; 51: 252-258.